

SUMMARIES OF DOCTORAL DISSERTATIONS

The Morality, God and the Religion in Critical Philosophy of Kant

Atakul, Nur Betül. *The Morality, God and the Religion in Critical Philosophy of Kant*. PhD. Dissertation, Galatasaray University, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy, Istanbul, Turkey, 2018.

Nur Betül Atakul *

ABSTRACT

The philosophy and the religion are the two different domains that are mainly addressed to find the most fundamental answers that we seek to lead our lives by attaching it a meaning that can satisfy us. For this reason, with regard to this important task that we attach to both of them, they seem to be aiming for the same direction in order to arrive at a common end regarding our life, which can be announced briefly as the truth. Because of this collective end, we see that these two domains get close to each other, support each other, or use one another according to the explanations that they adopt. Nevertheless in the matter of the claim of truth it is also probable that an inevitable conflict emerges between the two. The history of philosophy and the history of religions testify too many examples of this cooperation as well as those conflicts, to which critical philosophy is part as a well-known and often discussed example. Our thesis aims examining the position of Kant's critical philosophy, which bears a very strong claim of the truth and therefore, in its relation with the religion, it maintains a rather conflictual position. It is evident that the scope of religion

* Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Studies, Department of Philosophy of Religion, Ankara Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Felsefesi Bilim Dalı, Ankara nurbetulakin@yahoo.com

ORCID: [0000-0003-3946-9909](https://orcid.org/0000-0003-3946-9909)

Types: Summaries of Doctoral Dissertations

Cite as: Atakul, Nur Betül. "The Morality, God and the Religion in Critical Philosophy of Kant (PhD. Dissertation)". *ULUM* 1/2 (December 2018): 281-289, <https://doi.org/10.5281/zenodo.3354441>

finds its most adequate equivalent in Kant's moral thought, however, we note that all of the critical philosophy, if we use the terminology of Kant, having an architectural structure, retains this subject throughout its parts. This is the reason why we organized our work according to the most important parts of this structure on which it stands, in order to obtain the most appropriate illustration that we can attain.

The architectonical structure of the critical philosophy directs us almost in a constrained way to examine our subject by a tripartite classification in the present work. Because, according to this structure, Kant elaborates his conception of religion at each moment of his thought by taking in hand the various aspects of the subject (pure speculative, pure practical, empirical and historical etc.). These are the most important features of the critical philosophy with which we can arrive finding a satisfying exposition of our subject. For this reason we have divided our work in three chapters in which firstly we examine the critique of natural theology which includes Kant's objection that points to onto-theology, which marks the whole of the Western thought. Then we examine the moral philosophy of Kant, which is the unique domain to encompass and value the religion in terms of a final moral end of nature and all reasonable beings that are apt to achieve this end. And finally we try to deal with his position in relation to the historical religion, which constitutes the one of the main subjects of his last studies, in which he exercises after finishing to write his critical oeuvres, so they can be thought as their applications to the practical fields such as politics, history, anthropology and of course religion. After having determined the scope of our work in this way, we can say that our goal here is to reveal Kant's idea about religion in general and related concepts to it, in a way that encompasses the fundamental moments of his works. And on the other hand try to criticize his point of view by drawing attention to his claim to be the most adequate system for explaining the most fundamental subjects of man, by this we mean about the human condition in relation with the world and its author. In this way it seems plausible to think that Kant excludes all explanations alternatives along with the subjects that cannot be brought to the limits of transcendental idealisms, and evidently the irrational, which cannot be encompassed with human faculties of knowing.

It is probably not necessary to recall that Western philosophy is strictly linked to the tradition of monotheism as well as to the roots that we find in the antique philosophy. These two sources are often described as the antagonistic components of the philosophy, and it finds its clearest and by far the most common expression in the question of Tertullian "*Quid ergo Athenis et Hierosolymis?*". Yet in spite of Tertullian's objection, Western philosophy and monotheism engage in an inextricable way that Kant ends up calling this unity the "onto-theology" for the first time. Philosophy devotes an undeniable effort to make religion rational, while the latter provides for philosophy a valuable material, a set of concepts without which we cannot think the philosophy. Thus we have a great literature that is written to explain the world as the creation of a creator who is the most perfect and real being, the being as the supreme cause of what is. In the *Critique of Pure Reason* we observe that Kant brings a very severe criticism to the philosophy, which, in the course of its history, gives rise to the doctrinal theories concerning this explanation. Kant's criticism of reason, one of the higher faculties of knowledge that is responsible for critical errors that reason reaches as the conclusions of its ratiocinations, which compose these doctrinal theories, constitutes the starting point of his own conception of religion. Of course, this criticism occupies a very important part of our work because of its founding role in the critical philosophy. Nevertheless, it is argued that even if it signals a breaking point in

the Western philosophy, Kant's criticism is not a categorical refutation of either natural theology or historical religion. In asserting the inevitability of the dialectic of speculative reason, Kant tries to show the impossibility of building the theology through the speculative use of reason, while he conserves the possibility of this task within the practical use of reason that has supremacy over its speculative use. So in the first part of the thesis we examine Kantian criticism, without forgetting that it has for the purpose to designate another place for religion in its system, which will be legitimate according to Kant, but not to demolish all.

In the second chapter we examine the practical use of pure reason as the legitimate initiator of religion to the horizon of philosophy, designating it as the assurance of the moral law and the guardian of hope by which man thinks himself being free of all the necessities arising from nature, from the sensible world, and as a citizen of the intelligible world. The main purpose of this part is to prove the possibility and the necessity of the moral religion according to the critical philosophy and to make a presentation of the theoretical arguments, which Kant offered us. Here we focus our attention primarily on the two moral works of Kant, the *Foundations of the Metaphysics of Morals* and the *Critique of Practical Reason*. We first try to show how Kant opens the door to a morality ensured by free causality, the possibility of which is recognized by speculative reason in a negative way. So in the second part we start our study by asking, "how can the practical reason have positive legislation that could have real effects on those that take place in empirical realm?". Then we examine the two components of the highest good and the conditions for its realization. So the idea of immortality and God, the two postulates of practical reason are made subject to our inquiry as the key subjects of the moral religion. This part provides us with a very important information that can help us to understand Kant's intention concerning religion, he reinforces religion's consoling function by trying to eliminate any element "irrational", it means in this case that does not conform to the criteria dictated by critical philosophy, in relation to all these two major parts, both the speculative and the practical. He also attaches to it another, a more fundamental task, which is to guarantee the realization of the aim of the moral law, thus to avoid the danger it confronts: to fall into absurdity because of heading towards an unattainable end.

The third part of our thesis is devoted to a subject less discussed and relatively unknown; we examine the position of Kant with respect to the historical or institutional religion. We believe that this part allows us to arrive at a clearer perspective on Kant's conception of religion. By the way of comparison the peculiarity of the moral religion is clarified, one comes to understand the importance that Kant attaches to religion because of its service rendered for the idea of humanity and its purpose. We explore in this chapter the fact that Kant's position is not hostile to historical religion but it is not conservative either. For him the only criterion to evaluate historical religion is the moral one and he applies this criterion without exception to every part of the historical religion without paying attention to its function in the religion under consideration.

By means of this last part, we believe that we arrive at a reliable conclusion on the Kant's thought concerning the concept of the religion. We argue that his conception engendered from the critical philosophy in a natural but not artificial or arbitrary way. In examining the architectonic structure of his thought, it is possible to say that it provides such a conception to the scope of its initial plan, without contradicting the internal order of its system. So we do not think that the reintroduction of the ideas of reason into its positive use is a compromise but on the contrary it serves to complete the aim of the critical philosophy. Nevertheless we think that Kant reinvents religion and attaches to it a single moral task that excludes all the other functions of religion. We find that such an exclusive treatment of the subject can lead to the unfavorable

consequences regarding historical religions because of which they can lose their particular positions with regard to the morality, which we will try to examine in the conclusion.

KEYWORDS

Philosophy of Religion, Kant, Morality, God, Religion, Moral Religion, Historical Religions

Kant’ın Eleştirel Felsefesinde Ahlak, Tanrı ve Din

Atakul, Nur Betül. *Kant’ın Eleştirel Felsefesinde Ahlak, Tanrı ve Din*. Doktora Tezi, Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Bölümü, İstanbul, Türkiye, 2018.

ÖZET

Felsefe ve din, hayata dair en temel sorularımıza cevap bulmak ve böylece ona bizi tatmin edebilecek bir anlam yüklemek için başvurduğumuz iki farklı izah alanıdır. Bu sebeple, kendilerine yüklemiş olduğumuz bu önemli görevden ötürü her ikisi de hayatımıza dair aradığımız, kısaca hakikat diyerek ifade edilebilecek, ortak bir amaca yönelmiş gibi görünmektedirler. Söz konusu bu amaç ortaklığı sebebiyle her iki alanın birbirine yakınlaştığına, birbirlerini farklı yönlerden desteklediklerine, hatta kabul ettikleri yaklaşımlar elverdiği ölçüde birbirlerinden istifade ettiklerine tanıklık ederiz. Ancak iş hakikat iddia etmeye geldiği vakit bu iki alan arasında kaçınılması güç bir çekişmenin ortaya çıkması da muhtemeldir. Hal böyle olunca felsefe ve dinler tarihi alanları pek çok ortaklığa olduğu kadar çekişmeye de tanıklık eder ki bunlardan birisi de oldukça bilinen ve çokça tartışma konusu olan kritik felsefedir. Çalışmamız, çok güçlü bir hakikat iddiasında bulunan Kant’ın kritik felsefesinin, dinle büyük oranda çatışmacı bir ilişki içerisine girmek suretiyle benimsemiği pozisyonu incelemeyi hedeflemektedir. Açıktır ki din sahası en uygun karşılığını Kant’ın ahlak düşüncesi içerisinde bulmaktadır, ancak belirtmek isteriz ki, tüm kritik felsefe, Kant’ın kullandığı terminolojiyle ifade edersek bir mimari olması itibarıyla, bu konuyu ele almaktan geri kalmaz. Bu sebeple çalışmamızın içeriğini, Kant düşüncesine dair mümkün olduğunca uygun bir serimleme yapabilmek niyetiyle bu mimarinin üzerinde durduğu en önemli kısımları göz önünde bulundurarak oluşturduk.

Kritik felsefenin mimari yapısı bu çalışmanın konusunu neredeyse zorunlu bir biçimde üç kısımda ele almamızı gerektirdi. Çünkü Kant, bu yapı uyarınca, kendi din yaklaşımını, düşüncesinin her momentinde konunun farklı bir kısmına –saf spekülatif, saf pratik, ampirik ve tarihsel yönler vb.- eğilmek suretiyle ortaya koymaktadır. Bunlar bizim konumuza, yani dine dair mutmain olabileceğimiz bir teşrih yapabilmemiz bakımından kritik felsefe içerisindeki en önemli alanlara karşılık gelmektedirler. Bu yüzden çalışmamızı üç parçaya ayırdık. Bunların ilkinde Kant’ın, bütün bir batı düşüncesine damgasını vuran onto-teolojiyi hedef alan itirazını içerecek şekilde tabii teolojiye dair ortaya koymuş olduğu eleştiriyi ele alacağız. Sonrasında Kant’ın, dini ihata edebilmek ve ona, tabiatın ve akıl sahibi varlıkların nihai ahlaki amacı göz önünde bulundurulduğunda belli bir değer atfedebilmek bakımından yegane alan olarak gördüğü ahlak felsefesini inceleyeceğiz. En son bölümde ise Kant’ın *Kritik* serisinde yer alan üç temel kitabı bitirdikten sonra yöneldiği son çalışmalarının temel mevzularından biri olan tarihsel din konusundaki tutumunu ele almaya çalışacağız. Bahsi geçen geç dönem eserleri *Kritiklerin* siyaset, tarih, antropoloji ve pek tabii din gibi konulara tatbiki olarak dü-

şünülebilirler. Bu sebeple son bölümdeki incelememiz kritik felsefenin amaçlarını ve başarılarını tahlil edebilmemiz açısından önem arz etmektedir. Çalışmamızın alanını bu şekilde belirledikten sonra bu tezle ulaşmak istediğimiz temel hedefin, Kant’ın düşüncesinin en temel momentlerini içerecek şekilde onun din ve bununla ilgili bir grup önemli kavrama dair fikirlerini tahlil etmek olduğunu söyleyebiliriz. Bununla beraber insanoğlunun alemle ve onun yaratıcısıyla ilgili en temel problemlerine dair çözüm getiren en uygun sistem olmak iddiasına dikkat çekmek suretiyle Kant’ın bakış açısına bir eleştiri getirmeye çalışacağız. Bu şekilde Kant düşüncesinin, transandantal idealizmin kabul edebileceği sınırlara çekilemeyecek olan tüm alternatif izah şekillerini ve pek tabii bilme yetileri aracılığıyla ihata edilemeyecek olanı yani irrasyoneli dışladığını ifade edebiliriz.

Sanıyoruz ki batı felsefesinin köklerinin antik felsefeye dayandığı ölçüde monoteizm geleneğiyle de sıkı bağlantı içerisinde olduğunu hatırlatmaya gerek yoktur. Bu ikisi felsefenin sıklıkla birbirleriyle uzlaşmaz bileşenleri olarak anılırlar ki bu durum en açık ifadesini “*Quid ergo Athenis et Hierosolymis?*” sorusunda bulur. Yine de Tertulyanus’un itirazına rağmen batı felsefesi monoteizmle öyle girift bir ilişki içerisine girmiştir ki Kant felsefe tarihinde buna onto-teoloji diyerek işaret eden ilk isim olmuştur. Felsefe dini rasyonel kılabilmek için inkar edilemez bir çaba ortaya koymuş, din ise felsefenin bağrına çok önemli bir malzemeyi derç etmiştir ; felsefenin kendileri olmadan düşünülmemeyeceği bir grup önemli kavramı. Böylelikle felsefe tarihi boyunca alemi en mükemmel ve en gerçek varlık olmak bakımından yaratan ve onun en yüce sebebi olan Tanrının eseri olarak izah eden geniş bir literatürle karşı karşıya kalırız. *Saf Aklın Eleştisi*’nde Kant’ın, tarihi boyunca bu tip doktrinal teorilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış felsefeye acımasız bir eleştiri getirdiğini gözlemliyoruz. Kant’ın akıl eleştirisi, onun dine dair düşüncesinin başlangıç noktasını meydana getirir, ki akıl üst bilme yetilerimizden biridir ve Kant düşüncesinde, yapmış olduğu uslamaların neticesi olarak ulaştığı hatalı sonuçlardan yola çıkarak bahsi geçen doktrinal teorileri teşekkül ettirmekten sorumlu tutulur. Elbette ki bu eleştiri, eleştirel felsefedeki kurucu rolü sebebiyle onun eserinin en önemli kısımlarından biridir. Ancak onun batı felsefe geleneği içerisinde bir kırılma noktasını imlemiş olduğu düşünülse de Kant’ın eleştirisi ne tabii teolojinin ne de tarihsel dinin kategorik bir reddidir. Spekülatif aklın diyalektiğinin kaçınılmaz oluşunu iddia etmek suretiyle Kant, aklın spekülatif kullanımı aracılığıyla teoloji yapmanın imkansız olduğunu göstermeye çalışırken bu tip bir görevin aklın bu kullanımına üstünlüğü olan bir pratik kullanım için mümkün olduğunu savunur. Böylece biz tezimizin ilk bölümünde Kant’ın akıl ve tabii teoloji eleştirilerini, bunu sisteminde dine başka ve meşru bir zemin açmak için yaptığını, onu toptan ortadan kaldırma gibi bir gayesi olmadığını unutmadan ele aldık.

İkinci bölümde aklın pratik kullanımını, felsefenin ufku dini sokmanın meşru yolu olarak ele alıp, bu kullanımın ahlak yasasının teminatı ve insanın kendisi aracılığıyla kendini tabiatın kaynaklanan zorunluluklardan azade görebildiği ve kendisini bir akıl dünyasının vatandaşı olarak tasarladığı umudun hamisi olduğuna vurgu yapmaya çalışacağız. Bu bölümün temel amacı eleştirel felsefeye göre ahlak dininin imkanı ve zorunluluğunu göstermek ve bu minvalde Kant’ın bize sunduğu argümanları ele almak olacak. Burada Kant’ın ahlaki konu alan iki eserini temel alacağız, *Ahlak Metafiziğinin Temelleri* ve *Pratik Aklın Eleştirisi*. Öncelikle, Kant’ın bir önceki bölümde aklın spekülatif kullanımı için imkanını olumsuz olarak ortaya koyduğu özgür nedensellik garantisi altına alınan ahlaka ne şekilde kapı açtığını inceleyeceğiz. Bu sebeple ikinci bölümümüze “pratik akıl nasıl olur da etkileri ampirik alanda görülebilecek pozitif bir yasamaya sahip ola-

bilir?” sorusunu sorarak başlayacağız. Sonrasında en yüce iyinin gerçekleşebilmesi için gerekli olan iki bileşenini ele alacağız. Bu bakımdan ruhun ölümsüzlüğü ve Tanrı ideleri, pratik aklın iki postülası, ahlaki dini anlamamız konusunda tezimize anahtar kavram olarak konu olacaklar. Bu kısım Kant’ın din konusundaki niyetini anlayabilmemiz için bize çok önemli bilgiler sunacak, göreceğimiz gibi bu iki kavram aracılığıyla Kant dindeki, eleştirel felsefece dayatılan kriterlere uymayan irrasyonel ne varsa eleyerek onun teselli edici işlevini muhafaza edecek. Aynı zamanda o, dine ahlak yasasının gerçekleştirmeyi hedeflediği amacı garanti altına almak ve böylece onun karşı karşıya kaldığı tehlikeyi bertaraf etmek : onu ulaşılamaz bir hedefe yönelmek bakımından saçmaya düşmek tehlikesinden korumak gibi son derece önemli ve asli başka bir görev daha verecek.

Tezimizin üçüncü bölümü daha az tartışılan ve görece daha az bilinen bir konuya hasredilecek. Burada Kant’ın tarihsel-kurumsal dinler karşısındaki tutumunu ele almaya çalışacağız. Bu bölümün Kant’ın din kavramını anlamamız için bize daha açık seçik bir perspektif sunacağına inanıyoruz. Bu bölümde ahlak dinine atfedilen biriciklik diğer tarihsel dinlerle karşılaştırılacak ve bu yolla insanlık ideali ve onun amacı için gördüğü hizmet mukabilinde ahlak dininin değer kazandığını göreceğiz. Üçüncü bölümde Kant’ın tarihsel dinler karşısındaki tutumunun ne düşmanca olduğunu ne de onları gözetmek gibi bir amaç güttüğünü tespit edeceğiz. Onun için tarihsel dini değerlendirmenin yegane kriteri ahlaki dindir ve Kant bu kriteri tarihsel dinin her bir unsuruna, bu unsurun onda nasıl bir rol oynadığına dikkat etmeksizin, uygular.

Bu son bölümle birlikte, Kant’ın din kavramına dair düşüncesiyle ilgili güvenilir bir sonuca ulaştığımızı düşünüyoruz. Kant’ın kabul ettiği şekliyle bu kavramın eleştirel felsefenin tabii bir unsuru olduğunu ve eleştirel felsefe içerisine yeniden dahil edilen din kavramının bu düşünce içerisinde yapay ya da keyfi bir şekilde bulunmadığını savunuyoruz. Eleştirel felsefenin mimari yapısı göz önünde bulundurulduğunda bu kavramın Kant’ın temel planının bir parçası olduğunu ve sistemin iç dinamikleriyle çatışmadığını düşünüyoruz. Bu sebeple kanaatimizce pozitif kullanımlarıyla saf pratik aklın idelerinin yeniden Kant düşüncesine dahil edilmesi bir taviz değildir, aksine bunun eleştirel felsefenin amaçlarına ulaşmasında önemli bir yeri vardır. Ancak Kant’ın kabul ettiği şekliyle dini yeniden icat etmiş olduğunu ve ona dayattığı tek vazife olan ahlakın gereklerine hizmetin dinin diğer tüm işlevlerini ortadan kaldırdığını düşünüyoruz. Dinin bu şekilde dışlayıcı bir kullanımına gitmenin sonuç bölümünde ele alacağımız gibi ciddi sakıncalara yol açabileceğini düşünüyoruz.

ANAHTAR KELİMELEER

Din Felsefesi, Kant, Ahlak, Tanrı, Din, Ahlak Dini, Tarihsel Dinler

La Moralité, Dieu et la Religion dans la Philosophie Critique de Kant

Atakul, Nur Betül. *La Moralité, Dieu et la Religion dans la Philosophie Critique de Kant*. Thèse de Doctorat, Université Galatasaray, Institut des Sciences Sociales, Département de Philosophie, Istanbul, Turquie, 2018.

RESUME

La philosophie et la religion sont les deux domaines qu’on s’adresse principalement pour trouver les réponses les plus fondamentales pour conduire notre vie en vue de lui attacher une signification qui peut nous satisfaire. C’est pour cela concernant cette tâche importante qu’on les attache, toutes les deux semblent viser la même direction pour arriver à une fin commune, ce qu’on peut annoncer brièvement en tant que la vérité. En raison de cette fin collective nous voyons que ces deux domaines s’approchent, se soutient mutuellement ou se servent l’une à l’autre selon les explications qu’elles adoptent. Néanmoins en cas de la revendication de la vérité il est aussi probable qu’un conflit inévitable s’émerge. L’histoire de la philosophie et la religion témoigne maintes d’exemples de ces coopérations aussi que ces conflits dont la philosophie critique fait partie en tant qu’un exemple bien connu et souvent discuté. Notre thèse a pour le but d’examiner la position de la philosophie critique de Kant qui porte une très forte revendication de la vérité et donc face à la religion elle garde une position conflictuelle. Il est évident que la portée de la religion trouve son équivalent le plus adéquat dans la pensée morale de Kant, cependant on constate que toute la critique, si on utilise le terme kantien, en ayant une structure architectonique, retient ce sujet tout au long de ses parties composantes. C’est pour cela nous avons organisé notre travail selon les parties les plus importants de cette structure sur lesquelles elle se lève, en vue d’obtenir l’illustration la plus adéquate qu’on peut en arriver.

La structure architectonique de la philosophie critique nous dirige presque d’une façon contrainte à examiner le sujet par une répartition tripartite. Parce que selon cette structure Kant élabore sa conception de la religion à chaque moment de sa pensée en prenant en main les différents aspects du sujet (purement spéculatif, purement pratique, empirique et historique etc.). Ces sont les traits les plus importants de la philosophie critique avec lesquels on peut arriver à un exposé satisfaisant. Pour cette raison nous avons divisé notre travail à trois parties dans lesquelles nous examinons la critique de la théologie naturelle qui comporte les points d’objection de Kant face à l’onto-théologie qui couvre la pensée occidentale tout entière, la philosophie morale en tant que le domaine unique d’englober et de valoriser la religion sous le rapport d’une fin finale morale de la nature et de tout être raisonnable, qui sont aptes à réaliser cette fin. Enfin nous avons essayé d’examiner sa position face à la religion historique qui constitue l’un des sujets principaux de ses études dernières qu’il exerce après avoir terminé de rédiger les *Critiques*, c’est pour cela on peut les considérer en tant que leurs applications aux domaines pratiques comme la politique, l’histoire, l’anthropologie et bien évidemment la religion. Après avoir déterminé la portée de notre travail de cette manière, nous pouvons dire que notre objectif est ici de révéler l’idée de Kant en ce qui concerne la religion et les concepts relatifs d’une manière qui englobe les moments fondamentaux de ses œuvres. Et dans l’autre côté, de critiquer son point de vue en attirant l’attention à sa revendication d’avoir révéler le système le plus adéquate pour expliquer les sujets les plus fondamentaux de l’homme, voire sa condition propre face au monde et son auteur. De cette manière il est plausible de penser que Kant exclue toutes les explications alternatives en même temps que les éléments qui ne peuvent pas être apportés aux limites de l’idéalisme transcendantal, et évidemment l’irrationnel, ce qui ne peut pas être englobé avec les facultés humaines de connaissance.

Il n’est pas nécessaire probablement de rappeler que la philosophie occidentale est strictement liée à la tradition du monothéisme aussi bien qu’elle trouve ses racines dans l’antiquité. Ces deux sources sont souvent décrites comme les composants antagonistes de la philosophie qui trouve son expression la plus claire

dans la question de Tertullien « *Quid ergo Athenis et Hierosolymis ?* ». Pourtant en dépit de l’objection de Tertullien la philosophie occidentale et le monothéisme s’engage d’une façon inextricable qu’on finit par Kant nommer la première l’onto-théologie. La philosophie consacre un effort indéniable pour rendre la religion rationnelle, tandis que la deuxième en fournit un matériel précieux, qui sont les concepts sans lesquels on ne peut pas penser la philosophie. Ainsi nous avons une grande littérature qui est rédigée pour expliquer le monde en tant que la création d’un créateur qui est l’être le plus parfait et le plus réel, l’être en tant que la cause suprême de ce qui est. Dans la *Critique de la raison pure* nous voyons que Kant apporte une critique très sévère à la philosophie qui, au cours de son histoire, engendre les théories doctrinales concernant cette explication. Cette critique de Kant qui vise la raison, l’une des facultés supérieures de connaissance qui est responsable selon lui des erreurs graves que la raison accède comme les conclusions de ses raisonnements dont ces théories doctrinales se composent, est le point de départ de sa conception propre face à la religion. Bien évidemment cette critique constitue une partie très importante de notre travail, en raison de son rôle fondateur dans la philosophie critique. Néanmoins on défend que même si elle signale un point de rupture dans la philosophie occidentale, la critique de Kant ne soit pas une réfutation catégorique ni de la théologie naturelle, ni de la religion historique. En affirmant l’inévitabilité de la dialectique de la raison spéculative Kant essaie de montrer l’impossibilité de faire la théologie par l’usage spéculative de la raison, tandis qu’il garde la possibilité de cette tâche au sein de l’usage pratique qui a de la suprématie par rapport à l’usage spéculatif. Donc dans la première partie de la thèse nous examinons la critique kantienne sans oubliant qu’elle a pour le but désigner une autre place pour la religion dans son système qui sera légitime selon Kant, mais pas un « brise-tout ».

Dans la deuxième partie nous examinons l’usage pratique de la raison pure en tant que l’initiateur légitime de la religion à l’horizon de la philosophie, en lui désignant comme l’assurance de la loi morale et le gardien de l’espoir par lequel l’homme se pense débarrassé de tout les nécessités issues de la nature, du monde sensible, et s’installe au monde intelligible. Le but principal de cette partie est de montrer la possibilité et la nécessité de la religion morale selon la philosophie critique et faire un exposé des arguments théoriques que Kant nous offrit. Ici nous attachons l’attention principalement à deux œuvres morales les *Fondements de la métaphysique des mœurs* et la *Critique de la raison pratique*. Nous essayons de montrer premièrement comment Kant ouvre la porte à une moralité assurée par la causalité libre, dont la possibilité est reconnue par la raison spéculative d’une façon négative. Donc dans la deuxième partie nous commençons à notre étude en demandant « à quel titre la raison pratique peut avoir une législation positive qui pourrait avoir des effets à l’échelle empirique ? ». Deuxièmement nous examinons les deux composants du souverain bien et les conditions pour sa réalisation. Donc l’idée de l’immortalité et Dieu, les deux postulats de la raison pratique sont mis en question en tant que les clefs de la religion morale. Cette partie nous fournit un matériel très notable pour comprendre l’intention kantienne concernant la religion, il renforce sa fonction de consolateur en essayant d’éliminer tout élément « irrationnel » cela veut dire dans ce cas-là qui ne conforme pas aux critères dictés par la philosophie critique, par rapport à toutes ces deux parties majeures, à la fois la spéculative et la pratique. Il aussi lui attache une autre tâche plus fondamentale, qui est de garantir la réalisation de l’objet de la loi morale, le souverain bien, donc d’éviter le danger que la loi morale confronte : tomber dans l’absurdité à cause se diriger vers une fin irréalisable.

La troisième partie de notre thèse est consacrée à un sujet moins discuté et relativement peu connu, nous examinons la position de Kant face à la religion historique ou bien institutionnelle. Nous pensons que cette partie nous permet de parvenir à une perspective plus claire sur la conception de Kant concernant la religion. Par la voie de comparaison la particularité de la religion morale se précise, on arrive à comprendre l'importance que Kant attache à la religion à cause de son service rendu pour l'idée de l'humanité et la finalité de celle-ci. Nous explorons le fait que la position de Kant n'est pas hostile à l'égard de la religion historique mais qu'elle n'est pas conservatrice non plus. Pour lui le seul critère de lui évaluer est la religion morale et il applique ce critère sans exception à chaque partie de la religion historique sans prêter attention à son rôle dans celle-ci.

Par cette dernière partie, nous croyons qu'on arrive à une conclusion fiable sur la pensée kantienne concernant le concept de la religion. Nous défendons que sa conception a engendrée de la philosophie critique d'une façon naturelle mais pas artificielle ou arbitraire. En examinant la structure architectonique de sa pensée, il est possible de dire que celle-ci fournit une telle conception à porté de son plan initial sans contredisant l'ordre interne de son système. Donc nous ne pensons pas que la réintroduction des idées de la raison dans son usage positif est un compromis mais tout au contraire cela sert à l'achèvement de la visée de la philosophie critique. Néanmoins nous pensons que Kant réinvente la religion et lui attache une seule tâche morale qui exclue tous les autres fonctionnements de celle-ci. Nous trouvons qu'un tel traitement exclusif du sujet peut nous mener aux conséquences défavorables pour les religions historiques pour qu'elles puissent garder leurs positions particulières face à la moralité, dont on va essayer d'examiner dans la conclusion.

LES MOTS CLES

Philosophie de la Religion, Kant, Moralité, Dieu, Religion, La Religion Morale, Les Religions Historiques